

ZAPISI

Darja Mihelič

CHARTULARIUM PIRANENSE CAMILLA DE FRANCESCHIJA
IN
CODICE DIPLOMATICO ISTRIANO PIETRA KANDLERJA¹

Objavi virov, katerih razmerje naj bi tu predstavili, sta izhajali v približno tričetrststoletnem razmaku: drobci Kandlerjevega Codice diplomatico istriano so bili objavljeni v tržaški reviji L'Istria od 1846 do 1853. 1861 je izšel še dober ducat dokumentov. Med 1862 in 1865 pa je ugledala luč sveta še njihova druga, celotna, zaokrožena izdaja v petih zvezkih.² – Oba dela de Franceschiјеvega Chartularium Piranense sta bila priobčena v istrski reviji Atti e memorie della Società istriana di Archeologia e Storia patria med 1924 in 1940.³

Časovni razmak obeh objav je torej velik. Kritične primerjave so v takem primeru navadno manj naklonjene starejšemu avtorju (v tem primeru Kandlerju). Nesporno pa je, da sta bili obe deli pomembni tako za svoj, kot tudi za kasnejši čas. Zato bi bilo neumestno presojati njuno kakovost, čeprav bi s stališča sodobnih načel edicije zgodovinskih virov v obeh našli nekatere pomanjkljivosti. Ta prispevek ima namen ostati na stopnji suhoparnih, objektivnih dejstev. Pač pa priteguje v dodatni razmislek izvirno, pisano gradivo piranskega komunalnega arhiva in skuša ugotoviti, v kolikšni meri sta avtorja v obravnavanih objavah posegala po njem.

Avtorja sta zasnovala objavi z različnim namenom. Razviden je iz obeh naslovov, ki nakazujejeta prostorski in časovni obseg obeh del. Kandlerjev Codice diplomatico istriano skuša bralcu predstaviti vire za preteklost vse Istre – de Franceschiјev Chartularium Piranense pa priobčuje vire, ki naj bi osvetlili preteklost Pirana. Codice časovno zajema vire od leta 50 do 1526 – Chartularium pa sega le od 1062 do 1350.

Sestavni deli obeh objav so naslednji: Kandlerjevo delo nima pravega uvoda, le tabelo indikcij; nima seznamov, ampak le prepise dokumentov. – Prvi del de Franceschiјеvega Chartularia se ponaša s splošnim zgodovinskim uvodom, s tehtnim orisom razvoja piranske komune ter s kronološkimi preglednicami piranskih oblastnikov. Sledijo prepisi dokumentov. Delo vsebuje zanesljiv in izjemno uporaben imenski seznam. Zgodovinski uvod v drugem delu publikacije je skromnejši; seznama ta del nima. V primerjavi s prvim delom daje zato vtis nedorečenosti.

Pristop obeh avtorjev k **predstavitvi dokumentov** je precej podoben. V Codice vsak vpis (ki ni zaporedoma oštevilčen) uvajajo leto, nato dan v mesecu, indikcija in navedba kraja izdaje. Za oznako zapisa, ki je bolj naslov kot povzetek, je navedeno nahajališče vira. Sledi prepis izvirnika. Komentarji k dokumentom so redki, zadevajo pa večinoma splošna opažanja ob dokumentu in njegovi vsebini, ne pa formalnih posebnosti izvirnika. Spremno besedilo k izvirniku je italijansko. – De Franceschi označuje vsako enoto z zaporedno številko (kar olajšuje orientacijo), nato z datumom (leto, dan v mesecu) in krajem nastanka zapisa. Vsebino izvirnega zapisa označuje skupni povzetek. Sledi besedilo dokumenta. Redke opombe k tekstu izvirnika opozarjajo predvsem na izvirne notarjeve spodrsiljave ali posebnosti pri pisanju, nekajkrat omenjajo na drugačne prepise v predhodnih objavah, včasih pa so tudi vsebinskega značaja. Besedilu sledijo skromne pripombe o značaju dokumenta (original, kopija, izpis iz kodeksa ipd.), o njegovem nahajališču, o dotedanjih objavah. Redko so dodana vsebinska pojasnila, nekajkrat tudi prepisi ali povzetki sorodnih izvirnih zapisov. Tudi jezik de Franceschiјеvega komentarja je italijanski.

Prepis v Codice skuša do neke mere posnemati videz izvirnika: prva vrstica prepisa je tiskana v debelejših in večjih črkah kot druga, ta pa v večjih kot ostalo besedilo. Uporaba ločil je omejena na minimum in ni dosledna: ponekod je posodobljena, drugod nadomeščajo ločila pike sredi vrstice. Glede rabe velike začetnice se objava pogosto drži izvirnika, kjer se je velika začetnica uporabljala precej stihijsko. Večina krajšav je v prepisu razrešena, ne pa vse. V pisanju posameznih črk je izvirni dolgi i običajno zapisan kot j, znaka za u oz. v sta prepisana v u ali v glede na njuno

¹ Besedilo je slovenska inačica (še neobjavljenega) italijanskega referata, ki je bil predstavljen na mednarodnem posvetoivanju »Il Codice diplomatico istriano e le fonti per la storia di Trieste e dell'Istria dalla divulgazione a stampa alla banca dati« (Rovinj, 9. maja 1989).

² P. Kandler, Codice diplomatico istriano 1–5, Trieste 1864.

³ C. de Franceschi, Chartularium Piranense, Raccolta dei documenti medievali di Pirano I. (1062–1300), Atti e memorie 36, Parenzo 1924; II. (1301–1350), Atti e memorie 43, Pola-Parenzo 1931–1932, 19–96; 44, Pola-Parenzo 1932–1933, 271–320; 45, Pola-Parenzo 1933–1934, 255–320; 46, Pola 1934, 107–192; 47, Pola-Parenzo 1935–1937, 123–230; 50, Pola-Parenzo 1938–1940, 171–200.

glasovno vrednost. Namesto francoskega č uporablja prepis črko z. – De Franceschi je v svoj prepis vnesel sodobno rabo ločil in velike začetnice. Okrajšane besede je dosledno razrešil in sicer v smislu klasične latinščine (s podvojitvami nekaterih konsonantov – zlasti m in n, ki v tedanji preprosti pisavi niso bile povsem običajne). Dolgi i je navadno prepisoval v običajno črko (mali) i. nekajkrat tudi v črko j, pri zapisu črk u in v je upošteval njuno glasovno vrednost, izvirni francoski č je verno prepisoval.

De Franceschi je seveda poznal Kandlerjevo delo. Ob dokumentih, ki jih je sam priobčil v Chartulariu, je navajal, kateri zapisi so bili že objavljeni v prvi oz. drugi izdaji Codice diplomatico istriano. (Pri tem je šlo včasih tudi za neidentične dvojnike istih dokumentov, ki so jih zapisali različni notarji ali pa so niansirali v končnih formulacijah). Tovrstne pripombe zasledimo pri 33 vsebinskih enotah Chartularia.⁴ Za dokument pod št. 132 je de Franceschi objavo v Codice spregledal ali pa jo je pozabil navesti. V štirih primerih⁵ od teh 33-ih je de Franceschi celo povzel objavo po Codice: tam objavljenih dokumentov namreč ni našel v citiranih arhivih. Pri tem si ni mogel kaj, da ne bi nekaterih izrazov in imen iz Codice spreminjal. Na Codice se je skliceval tudi z opozorilom, da je v njem priobčena sorodna listina,⁶ v opombah je večkrat opozoril, da je v Codice kaka beseda zapisana drugače. Sicer je ob omembah objav v Codice de Franceschi večkrat popravljval, dopolnjeval ali spreminjal tamkajšnja datiranja.⁷ To ne preseneča, saj je Kandlerju zlasti določanje dne v mesecu (na rimski in bolonjski način) pogosto povzročalo nepremostljive probleme. Včasih se objavi razlikujeta tudi glede kraja izdaje dokumenta.⁸ Prepisa izvirnikov v Codice in Chartulariu (pa tudi obeh izdaj Codice samega) se razlikujeta v vrsti nians, kar je deloma razvidno že iz zgoraj opisanih načel obeh prepisov. Podrobna predstavitev razlik pa za to priložnost niti ne bi bila umestna.

Pretrës **razmerja** obeh avtorjev **do arhivalij piranskega porekla** kaže, da se je zlasti de Franceschi pri izboru gradiva za objavo v veliki meri naslonil na piranske izvirnike, medtem ko je Kandler v svojo izdajo – ki je bila zasnovana v istrskem in ne le piranskem prostorskem okviru – pritegnil samo vsebinsko opaznejše piranske zapise. Kaj nam pove podrobnejša analiza stanja objavljenosti pomembnega piranskega arhivskega fonda – zbirke listin piranskega komunalnega arhiva – v omenjenih delih?

De Franceschi je v prvem delu svoje edicije segel od 1062 do 1300, v drugem pa od 1301 do 1350. Po kartoteki listin piranskega komunalnega arhiva je za čas do 1300 ugotovljivih 173 dokumentov. 10 od teh je kot prepis vsebovanih tudi v drugih dokumentih istega fonda.⁹ Če odštejemo dvojnike, ostane 163 vsebinsko različnih dokumentov. Med temi pa 7 dokumentov¹⁰ vsebuje po dva ali več vsebinsko različnih zapisov, tako da imamo dejansko opraviti s **172 vsebinami**. – Primerjava s prvim delom Chartularia Piranense kaže, da je de Franceschi v njegovem rednem delu objavil 223 dokumentov. Oštevilčil jih je sicer od 1 do 226; pri dokumentih pod številčkama 7 in 77 gre le za povzetka oz. kazalki in ne za objavo vira. Pri številčenju je po pomoti izpuščena številka 205. Dodatek k temu delu prinaša še 6 dokumentov,¹¹ tako da objava zajema 229 enot. Nekateri objavljeni izvirniki vsebujejo po več vsebinsko različnih zapisov.¹² Včasih je avtor sam smiselno združil po dve ali več vsebin,¹³ ali pa je vsebinsko pester dokument objavil v več delih.¹⁴ Omenjenih 229 objavljenih enot dejansko vsebuje **236 zapisov**. Pri 140 objavljenih zapisih (oz. pri slabih treh petinah objave) gre za opisani listinski korpus piranskega komunalnega arhiva; 32 zapisov (dobra petina) listinskega fonda iz zajetega obdobja pa v objavo ni bila vključena. Chartularium priteguje še 41 listin iz piranskega kapiteljskega arhiva, pri 19 enotah gre za izpise iz kodeksov piranskih notarjev, vicedomov, kamerlengov. 16 objavljenih dokumentov izvira iz tržaškega listinskega arhiva, 6 iz beneškega državnega arhiva, 5 je povzetih po literaturi. Med temi gre pri enem zapisu¹⁵ za listino kapiteljs-

⁴ Chartularium Piranense I., št. 2, 3, 4, 5, 6, 7a, 65, 65a, 66, 68, 71, 76, 81, 86, 91, 102, 108, 111a, 113, 121, 133, 134, 141, 149, 154, 159, 167a, 168, 169, 213, 216, 218; Chartularium Piranense II., št. 28.

⁵ Chartularium Piranense I., št. 7a, 65a, 111a, 216.

⁶ Chartularium Piranense II., št. 18 (a).

⁷ Chartularium Piranense I. datira listino pod št. 2 le z letom 1173, Codice pa 1173, septembra; pod št. 3: 1173, 16. januarja, Codice: 1173, 17. februarja; pod št. 4: 1179, 6. decembra, Codice: 1255, decembra; pod št. 66: 1209, 4. januarja, Codice: 1208, 4. januarja; pod št. 68: 1211, 20. aprila, Codice: le leto 1211; pod št. 86: 1252, 23. marca, Codice: 1252, 9. marca; pod št. 113: 1263, 28. novembra, Codice: 1262, »die 3 exeunte Novembri«; pod št. 121: 1264, decembra, Codice: 1264, »exeunte Decembr.«; pod št. 133: 1270, 15. marca, Codice: 1270, 5. marca; pod št. 167a: 1283, 21. januarja, Codice: 1283, 22. januarja.

⁸ Chartularium Piranense I. npr. locira nastanek listine pod št. 3 (1173, 16. januarja) v Mocçò, Codice (1173, 17. februarja) v Montecavò; pod št. 121 (1264, decembra) v (neomenjeni, zato v oglatem oklepaju) Koper, Codice (1264, »exeunte Decembr.«) v Piran.

⁹ Dvojniki so listine s sedanjimi arhivskimi signaturami: 6a in 6b, 7a in 7b, 8 in del 9, 21 in 22, 36a in 36b, 68 in 69, 70 in 71, 85a in 85b, 100a in 100b, 146 + 147 in 148.

¹⁰ Ti dokumenti imajo sedanje signature: 9 (2 vsebini), 27 (2 vsebini), 39 (3 vsebine), 45 (2 vsebini), 103 (2 vsebini), 136a, b (2 vsebini), 149 (2 vsebini).

¹¹ Chartularium Piranense I., št. 7a, 65a, 111a, 111b, 138a, 167a.

¹² Ti dokumenti imajo sedanje signature: 9 (2 vsebini), 45 (2 vsebini), 136a, b (2 vsebini), objavljeni pa so pod št. 20, 47, 173.

¹³ Pod št. 20 so združene vsebine dokumentov s sedanjimi signaturami: 9, 12 in 16; pod št. 22: 15 in 18; pod št. 133: 109 in 110.

¹⁴ Dokument s signaturo 39 je objavil pod številčkama 38, 39 in 42.

¹⁵ Chartularium Piranense I., št. 7a.

kega, pri dveh zapisih¹⁶ pa za listini piranskega komunalnega arhiva, ki jih je že de Franceschi v obeh arhivih zaman iskal. Chartularium pa objavlja še dodatnih 10 listin iz piranskega komunalnega arhiva,¹⁷ ki jih sedanja kartoteka piranskih listin ne navaja več.

Za razdobje od 1301 do 1350 vsebuje piranski komunalni arhiv 371 dokumentov. Pri treh gre za dvojnike,¹⁸ 9 dokumentov pa ima dve ali več vsebin.¹⁹ Omenjene arhivalije vsebujejo **386 vsebinsko različnih zapisov**. – Drugi del Chartularia vključuje v rednem delu 215 enot, v dodatku²⁰ pa še 21, torej skupno 236 enot. Posamezni vpisi – takih je 11 – predstavljajo po več vsebin,²¹ tako da je dejansko objavljenih **275 vsebinskih zapisov**. Pri 126 vsebinah (manj kot polovici) gre za listine iz piranskega komunalnega arhiva; kar 260 vsebin (dobri dve tretjini!) fonda iz tega razdobja pa v objavo nista zajeti. De Franceschi je v tem delu Chartularia izrazilo posegel po drugi vrsti arhivalij: po piranskih kodeksih (vicedomskih knjigah in knjigah komunalnih posojil), iz katerih je objavil kar 119 (dobri dve petini) zapisov. Pri 12 enotah objave gre za testamente, ki sestavljajo poseben fond piranskega komunalnega arhiva, 14 objavljenih zapisov je iz piranskega kapiteljskega arhiva, 3 enote izvirajo iz tržaškega listinskega arhiva, en dokument pa je iz fonda piranskih listin, ki ga v kartoteki listin piranskega komunalnega arhiva ni več najti.²²

Codice diplomatico istriano za obdobje do 1350 objavlja **26 listin** iz listinskega fonda piranskega komunalnega arhiva, k temu pa še fragment piranskega statuta iz 1274. Codice prinaša le eno listino tega fonda,²³ ki je de Franceschi ne objavlja. Kar sedmih²⁴ (ali dobre četrte) od piranskih listin, ki jih zajema Codice, danes kartoteka ne omenja več.

Za **zaključek** lahko ugotovimo, da Chartularium in Codice skupaj predstavljata 266 + 1 objavo iz fonda listin piranskega komunalnega arhiva. Ta fond danes vsebuje skupno 558 vsebinsko različnih zapisov. Omembe vredno je, da je doslej ostalo **neobjavljenih 291 (dobra polovica) zapisov tega fonda**.

Ugotovitev je jasna. Vendar: ali smo pripravljeni prisluhniti potrebam in možnostim za nadaljnje edicijsko delo?

¹⁶ Chartularium Piranense I., št. 111a, 216.

¹⁷ Chartularium Piranense I., št. 64, 111b, 112, 113, 132, 138a, 141, 149, 159, 217.

¹⁸ Dvojniki so listine s sedanjimi arhivskimi signaturami 177a in 177b, del 181 in 182, 290a in 290b.

¹⁹ Ti dokumenti imajo sedanje signature: 165 (3 vsebine), 171 (2 vsebini), 180 (5 vsebin), 181 (5 vsebin), 183 (3 vsebine), 206 (2 vsebini), dokument s signaturo 300 in 301 (2 vsebini), 308 (3 vsebine), 389 (2 vsebini).

²⁰ Atti e memorie 50, kot v op. 3.

²¹ Pod št. 1 so objavljene 3 vsebine, pod št. 27 – 3 vsebine, pod št. 51 – 2 vsebini, pod št. 19 (a) – 6 vsebin, pod št. 121 – 2 vsebini, pod št. 129 – 2 vsebini, pod št. 133 – 16 vsebin, pod št. 150 – 2 vsebini, pod št. 165 – 9 vsebin, pod št. 171 – 2 vsebini, pod št. 207 – 2 vsebini.

²² Chartularium Piranense II., št. 29.

²³ Gre za listino, izdano 1254, 9. oktobra v Kopru, njena sedanja signatura pa je 80.

²⁴ Gre za listine, ki jih de Franceschi objavlja v Chartularju Piranense I pod št. 111a, 113, 132, 141, 149, 159, 216.

Résumé

CHARTULARIUM PIRANENSE PAR CAMILLO DE FRANCESCHI ET CODICE DIPLOMATICO ISTRIANO PAR PIETRO KANDLER

Darja Mihelič

L'article résume une étude comparée faite sur les sources de Chartularium Piranense par Camillo de Franceschi et de Codice Diplomatico Istriano par Pietro Kandler prenant en considération les objectifs des deux auteurs, les parties constituantes et la présentation des documents. Lorsqu'il établit le rapport réciproque entre les deux publications, l'auteur de l'article analyse les rapport des deux auteurs étudiés envers le matériel des archives dans les anciennes archives municipales de Piran. Il constate que les deux publications citées comprennent 267 documents des 558 contenus aujourd'hui dans le fonds des archives municipales de Piran. Plus de la moitié de ce fonds, 291 documents, restent non publiés.